

ШЕГРТ И МАЈСТОР НА КАДИЊАЧИ

Када су у јесен 1941. године формиране у Ужицу партизанске радионице, и ја сам се, као млад обућарски радник, пријавио да радим. Готово сви обућари су се тада пријавили. Партизанске радионице биле су најпре у касарнском кругу. Ту смо радили и имали смо обезбеђену храну и одело. Мене су одмах укључили у посао. Давали су ми да поправљам обућу. Добио сам пушку, муницију, капу са петокраком звездом од црвене чоје и неколико бомби,

На посао смо сви долазили с оружјем. Рад у радионици смо морали често прекидати због надлетања немачких авиона. Између багремова у касарнском кругу био је намештен тешки митраљез. Због опаености од бомбардовања, после извесног времена нае обућаре су преместили у једну кафану с друге стране Ђетиње.

У време борбе на Трешњици нас десетак радника упућено је са оружјем на једну коеу деоно од Теразија да контролишемо тај правац. Одатле се лепо чула борба на Трешњици.

Неколико дана после тога поново је дата узбуна и нама су наредили да се хитно пребацимо на Метаљку. Водили смо борбу против четника, најпре у Карану, па смо поеле избили на Црно-косу и одатле пред Косјерић. Ту негде дошло је до забуне међу нашим јединицама па су се међусобно пушкарале. Ми смо се повукли у Рибашевину и један дан остали у вили Миловановића па се потом вратили у Ужице и наставили рад у радионици.

У радионици с друге стране Ђетиње затекла нае је и експлозија у трезорима. Ја сам се у моменту експлозије налазио пред радионицом. Пре тога дата је узбуна и одмах је један авион прелетео од Вујића брда према Забучју. Наједанпут се нешто страшно проломило. Испред радионице сам лепо гледао како тамо где су трезори избија густ дим, а увис лете комади неких предмета и нека харгија. Одмах је неко дошао и рекао нам да идемо тамо у помоћ. Дошли смо пред трезоре и стали вред вигоком оградом од даске. Унутра смо ушли на једну велику капију. Мени су дали сијалицу на дугачком гајтану да осветљавам простор. Дошли су ватрогасци и гасили, иопред себе су носили неки велики гвоздени штит и кроз њета провукли крево. Ми залазимо

достепено у трезоре. Наилазимо на лешеве. Износе заробљени немачки војници и слажу поред ограде споља. Неке смо налазили поред зида, с десне стране тунела, стоје тако згрчени а на главама им неки сандучићи и тако умрли. Неки су били готово сасвим изгорџели. Код једног погинулог све је било изгорело оеим каишчића на опанцима.. . Продрли смо тако до попречног тунела, а даље се, изгледа, није могло па смо се вратили.

Мртваце смо тада слагали на неки тер-папир. Тада чујем како неки веле да је то саботажа.

Мало касније распоредили су нас на стражу да чувамо лешеве у дворишту код болнице. Моја смена била је на стражи до ноноћи. За то време чула се нека пуцњава око Кожаре у Врелима.

Вратили смо се у радионице и радили све до поласка на Кадињачу.

Пред полазак на Кадињачу командири су нас постројили пред радионицом и затим нас одвели пред зграду Штаба Одрета. Ту су били кројачи, обућари, пекари, железничари и још других радника из Радничког батаљона. Стајали смо у строју са оружјем, а са неке трибине говорили оу Јерковић и Кушић. Кажу да је Ужице нападнуто са три стране и говоре какав је наш задатак... Било је ту пуно овета, Родбина је долазила да се опроети. Ја сам за то време седео на гвозденој отради поред Малог парка и посматрао. Мене није нико испраћао. После су нам рекли да одемо у касарну и да узмемо муницију и опрему. Ови омо добили војничке торбице, саламе и хлеба. Мени су дали чакшире од штрукса и један капут од шајка, Из круга смо изашли на главну улицу и затим преко Теразија ишли до Кадињаче, успут смо се и одмарали кратко. Горе смо стигли пред зору. Кад смо прешли превој и стигли до оних места која ће нам бити положаји, видимо светла камиона како долазе из правца Ужица, Помислили смо да су стигли Немци и почели смо да заузимамо положаје за борбу. После смо видели да је то наш камион и да је довукао топ. Неки од наших су пришли и помагали да се скине топ, негде су га одвукли, а ми смо се вратили на свој положај.

Пошто смо ое раопоредили на положајима, поред нас су наишла запрежна воловека кола, а на лотрама у сену биле су натоварене бензинске флаше. Кола је терао неки Бошњакковић из Биоске, кога сам из виђења познавао.

Ја сам раопоређен уз тешки митраљез. Од мени познатих уз тај митраљез су били Никола Делић и мој мајстор Милић Пантић Ресавац. Ми смо били послуга, а сваки је имао и своје наоружање. Митраљез је намештен код једне окуке с леве стране пута, У близини је био читав ред неких трешања, а испод њих је била једна кућа од ћерпича. Са тог места видео се прав пут према путарокој кући испод Кадињаче.

Поред нас, који омо били око митраљеза, наишао је око десет сати један човек са брадицом. Веле да је то Брадоња. Пита

нас: „Како сте, другови?" ... Ми смо били маскмрани храстовим трањем. Наш митраљез је имао седало позади а у митраљез је био увучен платнени реденик са 250 метака. Чекали смо команду. Брадоња је са једном десетином Посаваца отишао горе где је био најш топ. Лево и десно од нас били су положаји осталих чета Радничког батаљона. Испред нас није било никота. Имали смо најбољи преглед оног правца одакле се очекивао долазак Немаца.

Скупили смо се око митраљеза и разговарамо. Ја се сваки час обраћам Милићу Пантићу: „Мајсторе, мајсторе! .." Он се једном трже и оштро рече: „Нема овде мај|Стора! Овде обојица носимо пушке и немој више да ме зовеш тако. Сад смо другови!. После ми пружи своју чутурицу и нешто новаца и рече да одем и нађем мало ракије. Кад сам донео, они старији се обредише, а мени веле да пазим ајко наићу Немци... После чујем како неко вели да ћемо се повући у правцу Калуђерских Бара ако Немци за пола сата не наићу.

У једном тренутку сам спазио да се неко приближава па викнем:

— Мајсторе, ево некога!

Старији другови су некако поручили кројачима, који су били на положају до нас, да пошаљу патролу и виде ко се то приближава.

Немци су били већ близу.

У том стиже наређење да се не пуца док непријатељ не приђе што ближе. Патрола коју су послали кројачи никако се не враћа. Нико нас ништа не обавештава. Ацо Милинковић засео на митраљез. Но њега Никола Делић и Милић Пантић, а ја на крају, десно од митраљеза, заклоњен иза једног пања, Чекамо дуго без икаквих наређења. Немци пуцају по некој буковој шуми, а ми ћутимо. Одједном Ацо Милинковић устаде, опсова и каже: „Ја жив нећу у руке непријатељу!⁵ и, не чекајући ни од кога наређење, поче пуцати. Тада и ми остали почеомо сви пуцати у ону црну и нејасну масу која нам се приближава.

— Друшви, рањен сам! — повика одједном Ацо Милинковић.

Видео сам му беле дамаре на прстима. Отишао је лагано у неки котар изнад нашег положаја. Лево и десно од нас стално се чује „Ура!" За митраљез је сео Никола Делић и одмах погинуо. После је на исто место сео мој мајстор Милић Пантић. Чини ми се да смо митраљезом после дуго одбијали Немце. Одозш је пуцао наш топ и чини ми се да га Немци нису одмах погодили. . . Немци нису напредовали на централном делу јер је наша ватра била јака, а можда су чекали да нас њихова крила опколе. Када је борба почела да јењава, Немци су кренули фронтално на наш централни положај. Тада је наш митраљез ућутао. Само сам ја остао на том месту. Имао сам још муниције. Однекуд се иза мене

нашао Јово шустер. Пита ме јесам ли жив и вели да треба да се извучим. Ја му затим приђем, а он ме шаље за камион да скупимо рањенике и мртве. Ја пођем путем. Испод мене још ватром задржавају Немце. Наиђем на Миливоја Средића, шустера, родом из Буара. Договарамо се да се склонимо у један пропуст испод пута. Он одмах оде у тај пропуст, а ја продужих да тражим камион. После сам чуо да је Средић ту негде и погинуо. Добро сам га познавао јер смо заједно учили занат.

Изашао сам, отприлике на средину раздаљине између нашег положаја и превоја на Кадињачи, где је сад пирамида, и тада видим један камион у ливади. Изнад мене тројица партизана залегли и пуцају. Пошто су ме приметили, позваше ме да им помогнем. Пришао сам и пунио саржере италијанске бреде. То је био Душан Јерковић са још двојицом другова. Ниже њиховог положаја је гробље. Тај положај туку са свих страна. Јерковић се окреће и бије и на једну и на другу страну. Остао сам ту кратко па сам затим, по неком чудном инстинкту, пошао према камиону у ливади. Ту сретнем Миливоја Лазовића Судију, обућара. Нешто хтеде да ме пита и одједном паде погођен. Немци су гађали с пута. Узмем једну бомбу, одшрафим и бацам у правцу Немаца па се брзо оклоним. Али, одједном ме нешто ошину у раме и десну ногу. Био сам рањен. Пипнем чланак на ноzi, видим да је још врућ, али могу још да се крећем. Прескочим неку ограду и сакријем се. Пушка ми је остала код једне сламе. После кренем лагано и стигнем до једне куће. Видим пред кућом неког чичу и молим га да ме прими јер сам рањен. Чича се нагло окрете и нестале га. Преко неке ограде пођем у правцу потока. На једном месту ударим на Десимира Симића Гујара. Зове ме тихо да приђем, саветује ме да легнем и да се не предајем. Ја легнем и направим се да сам мртав. Ципела с рањене ноге спала, нога отежала, рана крвари. Чујем неке кораке. Отворим очи и видим како пролази један Немац. Сигурно је приметио да се мичем и да сам жив и пошао право на мене. Хоће да ме убије. Утом изби други Немац, ухвати га за руку и показује на неког нашег борца који је бежао према превоју. Онда обојица нагло отрчаше да јуре оног нашег борца, а мене оставише. Десимир Симић је лежао под неком окапином у води и нису га ни приметили. Каже и мени да легнем и да не мрдам, иначе ћемо изгинути. Послушао сам га. Са тог места видим како Немци вуку на колима своје мртве.

Кад се све стишало, Десимир Симић ми приђе и изнесе ме на ливаду, остави ме ту и негде се изгуби.

Ногом више нисам могао да крећем. Покушао сад да се на коленима удаљим с тог места и одмакнем донекле у правцу Ужица. Устави ме један сељак и вели да су Немци у Ужицу. Окренем у правцу Поникава преко једне ливаде ограђене бодљикавом жицом. На жици видим отцепљено парче војничког шињела. Провучем се ипод жице и окренем у неки поток. Доле нађем једног

партизана рањеног у груди. Каже да је родом из Лике и да је био у Посавском одреду, а пре рата био је жандарм. Он се ипак лакше кретао и пренео ме је преко једне платице на потоку. После седнемо крај неког сеоског путељка. Однекуд избише двојица сељака и њему скидоше чизме с ногу, а мени узеше шињел.

Нас два рањеника смо потом ушли у једну кућу недалеко од пута. Тамо затекнемо Милоја Мутавцића, обућара, такође борца са Кадињаче. Он је свратио у ту кућу јер је познавао домаћина, који је некад ратовао са Милојевим оцем на Солунском фронту. Овај старац нас је љубазно примио, мени су превили рану и замолили ме да идем даље јер сваког часа може наићи казнена експедиција.

Заноћили смо на некој штали. Ујутру је освануо леп дан. Прогрејало је сунце... Ишли смо до неке куће под сламним кровом и хтели да уђемо да се отрејемо кад се одједном сакупи доста сељака и сви почеше да псују. Кажу да због нас страдају многи невини људи. Један потелсе секиром и хтеде да ме убије. Однекуд се ту појави поп из Биоске, неки Босанац, и вели сељацима да ме оставе на миру јер сам „још дечко" и „ништа нисам крив". Нису ме више дирани. Остаде само један старији човек, који ме као мало дете узе у наручје и унесе у своју кућу. Позвао је и онот Личанина из Посавског одреда.

У кући смо на велико изненађење затекли мртваца. То је био син овог човека. Погинуо је као цивил у току борбе на Кадињачи. Мајка је дан њим нарицала, а кад смо ми ушли, почела је наричући и нас да проклиње говорећи како јој је син због таквих погинуо. Погинули младић могао је имати око 22 шдине. Жена нариче и тера нас из куће, али се домаћин, њен муж, наједном трже па викну: „Доста! Пусти сад то! Дај да спасавамо живе, од мртвих нема ништа!"

Сместили оу нас у једну собу, загрејали је и ту смо мотли да се одморимо један дан и једну ноћ. После тога домаћин нам љубазно рече да морамо ићи јер се очекује казнена експедиција...

Саво ПАУНОВИЋ